

ANĐELA VIDOVIĆ

Kad pištolji mogu, a ne moraju opaliti

MATE MATIŠIĆ

7 drama

Umjetnička organizacija Metropolis (MET),

MGM Studio Novel, Zagreb, 2024.

Mate Matišić pripada rijetkoj kategoriji stalno prisutnih, nagrađivanih dramskih pisaca u hrvatskim kazalištima. Zavidne recepcije i opusa, snažnog i polivalentnog, a opet direktnog izraza, podjednako je izvan i unutar mogli bismo reći tzv. trendovskih strujanja. Izvan još od početaka, kad se javlja sredinom osamdesetih godina prošloga stoljeća kao

student Pravnog fakulteta u Zagrebu bez časopisne i generacijske podrške, a unutar jer se ipak nalazi u svakoj važnijoj antologiji hrvatske drame te se u velikoj mjeri bavi gorućim, aktualnim temama. Ili, njegovim riječima, prepisuje zbilju. Njegova prva drama *Bljesak zlatnog zuba* (1987.), objavljena devet godina poslije u izdanju Hrvatske sveučilišne

naknade, najavljuje poetiku koja će se doticati osobnog i političkog, gastarbajterstva i komedije. Pred nama je uostalom pisac koji se ne libi istaknuti uzore u pisanju među redateljima.

Generacijski udaljen od Marina Carića i Božidara Viočića, u početnoj fazi stvaralaštva savladava temelje izvedbenog teksta mijenjajući prvotne inačice. Tako na prijelazu iz osamdesetih u devedesete godine prošloga stoljeća gledateljima, duboko uronjenima u ratnu stvarnost, nudi potrebnu vrstu izrugivanja i prepoznavanja. Vješta i brza okrenutost vremenu u kojem živimo nastavlja se s osjetno većom gorčinom u dvijetisućitima, objavljenim zbirka drama u izdanju Hrvatskoga centra ITI, *Posmrtnom trilogijom* (2006.) i *Mojim tužnim monstrumima* (2020.). Njegovo dramsko pismo, žanrovski neuhvatljivo, intertekstualno i nerijetko dijalektalno, izuzetno je kritično prema poratnom tranzicijskom društvu, ali ne šteti ni, tek naoko sigurnu, kazališnu zajednicu. To se očituje u recentnim, kronološki poredanim dramama u zbirci *7 drama* novog nakladnika, Umjetničke organizacije Metropolis, koje obuhvaćaju drame i jednočinke nastajale i izvođene od 2009. do 2021. godine. Riječ je o *Balonu*, *Finim mrtvim djevojkama*, *Ne kopaj po groblju, molim te* i *General*, izvedenih u omnibusu *ko živ 'ko mrtav te Ja sam ona koja nisam*, koja čini labavo povezane jednočinke *Hrvatska Lolita*, *Porno film* i *Žena djevojčica*.

7 drama neobičnog su, časopisnog formata. Predgovori Zlatka Vidačkovića, Ive Rosande Žigo i Lucije Ljubić upućuju čitatelja na nastanak i prazvedbu drama, žanrovska pretapanja s naglaskom na film i vrijednu kritičku recepciju, zbog koje se ova zbirka čini još bliža relativno nedavnim izvedbama. Nudi i solidan okvir tematskih preokupacija, upućujući na ustaljeno Matišićevo poigravanje realizmom isprepletenim grotesknim i crnohumornim slojevima, strukturom teatra u teatru, kao i upisivanje citatnih polemika u prizemne, sirove likove, poput lokalnih mafijaša. Svim je dramama zajednički svijet mrtvih, onih kojih žive u prošlosti i polagano nestaju. Ali im je zajednička i svojevrsna Matišićeva oštrica da se s društvenim rak-ranama ne obračunava suptilno, nego prilično jednostavno i izravno. Zbirka počinje *Balom*, dramom koja je najbliža tekstu za izvedbu, jer nastaje 2009. u produkciji Teatra EXIT i Teatra 2000 Vilima Matule i režiji Mislava Brečića,

tad već profiliranog kazališta usmjerenog na glumačku suigru, ali i suigru glumaca s publikom. U jednom se običnom susjedovu posjetu rastvara sva komičnost i tragičnost života u Hrvatskoj, pravna nestabilnost, ali i poigravanje dramskog pisca vlastitim komadom i didaskalijama kad Filip izgovara: „Spremam nešto... s nekom ekipom... Mali kazališni eksperiment, o smislu glume, i tako nešto... dvije priče, dva različita žanra... s istim glumcima... isti glumci igraju više uloga koje se brzo izmjenjuju... zavisno od pripovjedačeve perspektive“ (str. 31). Označen kao psihološka drama i napetice, *Balon* pripada dramskim tekstovima koji u formi kriške života lagano iz komedije klize u tragediju.

Specifičnost *Finih mrtvih djevojaka* u Gavelli 2013. nada se ne samo u činjenici što dijele istoga redatelja na filmu i u kazalištu, Dalibora Matanića, nego i što je njihov odjek u prvom redu bio izvankazališni – od polemike o plakatu do profilacije određenih udruga civilnog društva. Matišić u dramskom tekstu mijenja fokalizatora, pa se priča o zabranjenoj ljubavi dviju djevojaka sad razvija kroz lik inspektora. Uvodi (stalno prisutan na sceni) kor stanara. U mozaičnoj, fragmentiranoj strukturi izmjenjuju se suviše brzo situacije u kojoj likovi ne uspijevaju izmaknuti karikaturama, ali i podijeljenim kritikama, pa Igor Ružić u kritici za *tportal* navodi kako Matišić u želji da kaže sve, nije rekao gotovo ništa. Sljedeće dvije jednočinke, *General* i *Ne kopaj po groblju, molim te* nastaju kao dijelovi omnibusa redatelja Dine Mustafića i dramaturginje Željke Udovičić Pleštine za otvorenje 39. Dana satire Fadila Hadžića u *Kerempuhu* tijekom lipnja 2015. Spomenute jednočinke otvaraju i zatvaraju omnibus koji čine *Martovske ide* Svetislava Basare i *Zadušnica* Hriste Bojčeva. U kontekstualnom *post festumu* predsjedničkih izbora i braniteljskih prosvjeda, u *Generalu* se susreću predsjednica i umirovljeni general, ali i pištolj Gojka Šuška koji možda hoće, a možda i neće opaliti. Posljedice tranzicije, ali i sumorna stvarnost koja se obrušava na nemoćne protagoniste u tragikomičnim registrima, postaju lakmus-papir i za *Ne kopaj po groblju, molim te*, koji poput fantazmagorije suočava žive i mrtve u grotesknom zapletu izmještanja iz grobnica Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića. Žanrovski najbliža burleski u naivnom, pučkom zapletu, pokušava načeti ozbiljan problem nestalih u ratu.

Zadnja trilogija u *7 drama* obilježila je ulazak u novu dekadu, ne samo zbog neposredne vremenske bliskosti, nego i zbog društvene aktualnosti upisane u izvedbu iz 2021., *Ja sam ona koja nisam* u produkciji Zagrebačkog kazališta mladih i režiji Paola Magellija. Matišić kroz prizmu triju ženskih likova progovara o lažnom intelektualizmu, manipulacijama, padu svih vrijednosti i prividnoj slobodi koja se poput bumeranga nastavlja vraćati podjednako na početku i na kraju tranzicije. Sumorni kupleraji s početka rata zabilježeni u filmu Lukasa Nole *Rusko meso* tu su zaštićeni tapeciranim vratima, kožnatim foteljama i šankom, fino umotani u legalno poslovanje i blindirane automobile. U *Hrvatskoj Loliti* sudaraju se dva svijeta iz istoga sela. Nema finesa u susretu mafijaša Jerkice i sveučilišnoga profesora Ivana. Koliko je potonji naivan, toliko je Jerkica suroviji čak i kad citira Barutanskog.

Porno film ponovno se poigrava strukturom teatra u teatru, donoseći ispovijed neobične čistačice, nimalo nalik na Severine iz *Ljepotice dana*, koja čita De Sadea i pjeva poput slavuja, ali i upozorava na očito, da se nasilje ponekad skriva iza anđeoskog lica. *Žena djevojčica* gubitke sanira lažnim spašavanjima i vještom manipulacijom, ali se kao *Balon* podosta bavi umjetničkim svijetom, ovdje i *woke* kulturom: „Nema ništa jasnije nego kad neko misli da je umjetnik, jer je završio školu za umjetnika... Bilo mi je drago da dođe i zbog idiota dekana... kad ono, nije prošlo malo, ja vidim da je ona zapravo – harfistica rasistica. I da je zapravo svoj rasizam lukavo sakrila iza seksualne orijentacije...” (str. 123) Snažna društvena kritika odrazila se i na recepciju, pa iako je predstava kod nas izazvala podijeljene, katkad i iznimno negativne kritike, na 67. Sterijinu pozornju osvojila je nagradu kritike i publike.

No nagrade i priznanja nisu uvijek i put do publike. Zagrebavši taman dovoljno, ne preduboko, u društvene anomalije, Mate Matišić pokazao se piscem koji je lagano i objeručke prihvaćen s objiju strana rampi, stručne i javne. Iako *7 drama* tematskim odrednicama obuhvaća dekadu prema kojoj vidimo koliko se naše društvo jest i nije promijenilo, koliko se mi sami jesmo ili nismo promijenili, te koliko smo još daleko od društvenog sazrijevanja (sudeći prema polemikama nakon pojedinih spomenutih predstava), postaje nam očitija potreba takvog

specifičnog autorskog glasa koji će, da parafraziram Natašu Govedić, svjesno izazivati kontroverze savladavši naoko jednostavnu maksimu da je kazalište mnogo više od predstave.